

Irvin D. Yalom

NIETZSCHE'S
TRANEN

ROMAN

Vertaald door Else Hoog

UITGEVERIJ BALANS

I

DE KLOKKEN VAN SAN SALVATORE STOORDEN JOSEF BREUER in zijn mijmeringen. Hij haalde zijn zware, gouden horloge uit zijn vestzak. Negen uur. Voor de zoveelste keer las hij het zilver-omrande kaartje dat hij de vorige dag had ontvangen.

21 oktober 1882

Dokter Breuer,

Ik moet u spreken over een zeer dringende aangelegenheid. De toekomst van de Duitse filosofie staat op het spel. Ik verwacht u morgenochtend om negen uur in café Sorrento.

Lou Salomé

Een impertinent briefje. In geen jaren had iemand hem zo onbeschaamd bejegend. Hij had nog nooit van Lou Salomé gehoord. Geen adres op de enveloppe. Geen mogelijkheid om tegen die persoon te zeggen dat negen uur niet schikte. Dat mevrouw Breuer het niet aangenaam zou vinden om in haar eentje te ontbijten, dat dokter Breuer vakantie had en dat 'dringende aangelegenheden' hem niet interesseerden – dat dokter Breuer juist in Venetië zat om eens een keer geen dringende aangelegenheden aan zijn hoofd te hebben.

Toch zat hij om negen uur in café Sorrento en bestudeerde de gezichten om zich heen, terwijl hij zich afvroeg hoe de brutale Lou Salomé eruit zou zien.

'Nog koffie, meneer?'

Breuer knikte tegen de ober, een jongen van een jaar of dertien, veertien, met glad achterover gekamd, nat zwart haar. Hoe lang zat hij al te dagdromen? Hij keek nogmaals op zijn horloge. Weer tien minuten van zijn leven weggegooid. En waaraan weggegooid? Hij had als gewoonlijk zitten dromen over Bertha, de beeldschone Bertha die de

afgelopen twee jaar zijn patiënte was geweest. Hij had zitten denken aan haar plagende stem: ‘Dokter Breuer, waarom bent u zo bang voor me?’ Hij had zich herinnerd wat ze zei toen hij haar vertelde dat hij haar niet meer zou behandelen. ‘Ik zal wachten. U zult altijd de enige man in mijn leven zijn.’

Hij schold zichzelf uit: ‘Hou in godsnaam op! Hou op met denken! Doe je ogen open! Kijk! Laat de wereld binnen!’

Breuer tilde zijn kopje op en snoof het aroma van sterke koffie op, tegelijk met diepe teugen koude, Venetiaanse oktoberlucht. Hij draaide zijn hoofd om en keek om zich heen. De overige tafels van café Sorrento waren bezet door ontbijtende mannen en vrouwen – voornamelijk toeristen, voornamelijk bejaard. Verscheidenen hadden een krant in de ene hand en een koffiekopje in de andere. Voorbij de tafels zweefden en doken zwermen staalblauwe duiven. Het stille water van het Canal Grande, waarin de prachtige paleizen langs de kant flikkerend werden weerspiegeld, werd alleen gerimpeld door het kielzog van een dobberende gondel. Andere gondels sliepen nog, vastgemeerd aan gebeeldhouwde palen die scheef in het kanaal stonden, als speren die in het wilde weg waren neergeworpen door een reus.

‘Ja, goed zo – kijk om je heen, idioot!’ zei Breuer tegen zichzelf. ‘Van over de hele wereld komen hier mensen om Venetië te zien – mensen die niet willen sterven voordat ze deze glorieuze schoonheid hebben aanschouwd.’

Hoeveel leven heb ik gemist, vroeg hij zich af, gewoon door niet te kijken? Of door te kijken maar niet te zien? Gisteren had hij in zijn een-tje een wandeling over het eiland Murano gemaakt en na een uur had hij nog niets gezien, niets opgemerkt. Er waren geen beelden van zijn retina naar zijn cortex overgebracht. Zijn hele aandacht werd opgeslokt door gedachten aan Bertha: haar bekoorlijke lach, haar dwepende ogen, haar warme, argeloze lijf en haar snelle ademhaling wanneer hij haar onderzocht of masseerde. Die taferelen bezaten kracht – een eigen leven; als hij even niet oplette drongen ze zijn geest binnen en namen zijn fantasie in beslag. Moet dit voorgoed mijn lot zijn? vroeg hij zich af. Ben ik voorbestemd om alleen maar een podium te zijn waarop herinneringen aan Bertha tot in eeuwigheid hun drama opvoeren?

Aan de tafel naast hem stond iemand op. Hij schrok van het schrille schrapen van de metalen stoel over de stenen en zocht weer naar Lou Salomé.

Daar was ze! De vrouw die over de Riva del Carbon liep en het café binnenkwam. Alleen zij had dat briefje kunnen schrijven – die knappe,

lange, slanke, in bont gehulde vrouw, die nu hooghartig op hem af-schreed door de doolhof van dicht opeen staande tafeltjes. En toen ze dichterbij kwam, zag Breuer dat ze jong was, misschien nog jonger dan Bertha, mogelijk een schoolmeisje. Maar die koninklijke houding was heel bijzonder! Daar zou ze het ver mee brengen!

Lou Salomé bleef zonder enige aarzeling op hem aflopen. Hoe wist ze zo zeker dat hij het was? Zijn linkerhand streek snel over de rossige stoppels van zijn baard voor het geval er nog kruimels van zijn ontbijtbroodje in hingen. Met zijn rechterhand trok hij de zijkant van zijn zwarte jas naar beneden zodat die niet opbolde bij zijn hals. Toen ze nog maar een meter van hem vandaan was, bleef ze even staan en keek hem vrijmoedig in de ogen.

Plotseling hield het gekwebbel in Breuers hoofd op. Nu hoefde hij zich niet te concentreren om te kijken. Nu werkten retina en cortex perfect samen, zodat het beeld van Lou Salomé ongehinderd zijn geest kon binnenstromen. Ze was een buitengewoon mooie vrouw: een krachtig voorhoofd, een sterke, gebeeldhouwde kin, felblauwe ogen, volle, sensuele lippen en slordig geborsteld, zilverblond haar dat achterloos in een hoge knoet was opgestoken, zodat haar oren en haar lange hals geaccentueerd werden. Vooral de haarsliertjes die uit de knoet waren ontsnapt en roekeloos alle kanten op wezen, vertederden hem.

In nog drie stappen stond ze bij zijn tafel. ‘Dokter Breuer, ik ben Lou Salomé. Mag ik?’ met een gebaar naar de stoel. Ze ging zo snel zitten dat Breuer geen tijd had om haar behoorlijk te begroeten – op te staan, een buiging te maken, haar hand te kussen, haar stoel naar achteren te trekken.

‘Ober! Ober!’ Breuer knipte gedecideerd met zijn vingers. ‘Koffie voor mevrouw. Café latte?’ Hij keek Fräulein Salomé vluchtig aan. Ze knikte en deed ondanks de kille ochtend haar bontstola af.

‘Ja, een café latte.’

Breuer en zijn gast zwegen een ogenblik. Toen keek ze hem recht in de ogen en begon: ‘Ik heb een vriend die wanhopig is. Ik ben bang dat hij binnenkort zelfmoord zal plegen. Dat zou voor mij persoonlijk een groot verlies zijn en een enorme tragedie, omdat ik tot op zekere hoogte verantwoordelijk zou zijn. Daar zou ik echter nog wel overheen kunnen komen. Maar’ – ze boog zich naar hem toe en dempte haar stem – ‘dat verlies zou zich lang niet beperken tot mij alleen: de dood van deze man zou gigantische gevolgen hebben – voor u, voor de Europese cultuur, voor ons allemaal. Werkelijk waar.’

Breuer wilde zeggen: ‘Kom juffrouw, u overdrijft’, maar hij kon deze

woorden niet uitspreken. Wat bij iedere andere jonge vrouw op puberale overdrijving zou hebben geleken was in dit geval iets anders, iets dat serieus genomen diende te worden. Haar oprechtheid, haar diepe overtuiging waren onweerstaanbaar.

‘Wie is deze man, die vriend van u? Heb ik van hem gehoord?’

‘Nog niet! Maar eens zullen we hem allemaal kennen. Hij heet Friedrich Nietzsche. Misschien is deze brief van Richard Wagner aan professor Nietzsche een goede introductie.’ Ze haalde een brief uit haar tas, vouwde hem open en gaf hem aan Breuer. ‘Ik moet u eerst zeggen dat Nietzsche niet weet dat ik hier ben en dat ik deze brief in mijn bezit heb.’

Fräulein Salomé's laatste woorden gaven Breuer te denken. Moet ik die brief lezen? Die professor Nietzsche weet niet dat ze hem aan mij laat zien – zelfs niet dat ze hem heeft! Hoe is ze er aan gekomen? Geleend? Gestolen?

Breuer was trots op veel van zijn eigenschappen. Hij was loyaal en genereus. Zijn diagnostische vindingrijkheid was legendarisch: in Wenen was hij de lijfarts van grote geleerden, kunstenaars en filosofen zoals Brahms, Brücke en Brentano. Op zijn veertigste was hij bekend in heel Europa en prominenten uit het hele westen maakten verre reizen om hem te raadplegen. Maar hij was het meest trots op zijn integriteit – hij had nog nooit iets oneervols gedaan. Tenzij zijn wellustige gedachten aan Bertha hem konden worden aangerekend, gedachten die eigenlijk bestemd behoorden te zijn voor Mathilde, zijn vrouw.

Dus aarzelde hij voordat hij de brief aanpakte die Lou Salomé hem voorhield. Maar niet langer dan een moment. Na nog een blik in haar kristalheldere blauwe ogen maakte hij hem open. Het schrijven was gedateerd op 10 januari 1872 en begon met: ‘Mijn vriend, Friedrich’; verscheidene alinea's waren omcirkeld.

Je hebt de wereld nu een uniek werk geschonken. Je boek wordt gekenmerkt door een complete zekerheid, die een teken is van de grootst mogelijke oorspronkelijkheid. Hoe hadden mijn vrouw en ik anders de vurigste wens van ons leven kunnen verwezenlijken, dat ons op een dag van buitenaf iets zou overkomen wat ons hart en onze ziel volledig zou veroveren! We hebben je boek beiden twee keer gelezen – één keer afzonderlijk, overdag, en 's avonds hebben we het elkaar voorgelezen. We vechten bijna om het enige exemplaar en betreuren het dat het beloofde tweede nog niet is gearriveerd.

Maar je bent ziek! Ben je ook moedeloos? In dat geval zou ik zo graag

iets doen om je neerslachtigheid te verdrijven! Hoe moet ik beginnen? Ik kan niets anders doen dan je overladen met mijn ondubbelzinnige lof.

Wees in elk geval zo vriendelijk die te aanvaarden, ook al laat hij je onbevredigd.

Hartelijke groeten van je
Richard Wagner

Richard Wagner! In weerwil van zijn Weense wellevendheid, in weerwil van zijn vertrouwdheid en zijn omgang met de grote mannen van zijn tijd, was Breuer diep onder de indruk. Een brief, en wat voor brief, door de meester zelf geschreven! Maar hij herwon meteen zijn kalmte.

‘Zeer interessant, beste juffrouw, maar vertelt u nu eens wat ik precies voor u kan doen.’

Lou Salomé boog zich weer voorover en legde haar gehandschoende hand luchtig op die van Breuer. ‘Nietzsche is ziek, ernstig ziek. Hij heeft uw hulp nodig.’

‘Maar wat is de aard van zijn ziekte? Wat zijn zijn symptomen?’ Breuer, die zenuwachtig werd van de aanraking van haar hand, was blij dat hij zich nu op vertrouwd terrein bevond.

‘Hoofdpijn. In de eerste plaats martelende hoofdpijnen. En voortdurende aanvallen van misselijkheid. En dreigende blindheid – zijn gezichtsvermogen gaat langzaam achteruit. En maagklachten – soms kan hij dagenlang niet eten. En slapeloosheid – er is geen slaapmiddel dat hem helpt, dus gebruikt hij gevaarlijke hoeveelheden morfine. En duizeligheid – soms is hij dagen achtereen zeeziek aan vaste wal.’

Lange lijsten met symptomen waren niets nieuws of verleidelijks voor Breuer, die gewoonlijk zo’n vijftientig à dertig patiënten per dag zag en juist naar Venetië was gegaan ter afwisseling van deze sleur. Maar Lou Salomé sprak zo indringend dat hij zich geroepen voelde aandachtig te luisteren.

‘Het antwoord op uw vraag, beste juffrouw, is ja, natuurlijk wil ik uw vriend ontvangen. Dat spreekt vanzelf. Ik ben tenslotte arts. Maar staat u mij nu toe ú een vraag te stellen. Waarom bewandelen u en uw vriend niet een rechtstreekser weg naar mij? Waarom schrijft u niet gewoon naar mijn praktijk in Wenen om een afspraak te maken?’ Na deze woorden keek Breuer om zich heen om de ober om de rekening te vragen en bedacht dat Mathilde blij zou zijn omdat hij zo gauw in het hotel terug was.

Maar deze eigengereide vrouw liet zich niet afschepen. ‘Dokter

Breuer, nog een paar minuten. Ik kan de ernst van Nietzsches toestand, de diepte van zijn wanhoop, niet overdrijven.'

'Daar twijfel ik niet aan. Maar ik vraag u nogmaals, juffrouw Salomé, waarom komt de heer Nietzsche niet op mijn spreekuur in mijn praktijk in Wenen? Of waarom gaat hij niet naar een arts in Italië? Waar woont hij? Wilt u dat ik hem een arts in zijn woonplaats aanbeveel? En waarom ik? Hoe wist u trouwens dat ik in Venetië zat? En dat ik een operaliefhebber ben en bewondering koester voor Wagner?'

Lou Salomé was onverstoorbaar en glimlachte terwijl Breuer vragen op haar begon af te vuren, een glimlach die iets ondeugends kreeg naarmate het spervuur langer duurde.

'U glimlacht alsof u een geheim hebt, juffrouw. Volgens mij bent u een jongedame die van raadsels houdt!'

'Al die vragen, dokter Breuer. Het is opvallend – we zitten pas een paar minuten met elkaar te praten en toch zijn er al zoveel ingewikkelde vragen. Dat is ongetwijfeld een goed voorteken voor toekomstige gesprekken. Ik zal u wat meer over onze patiënt vertellen.'

Onze patiënt! Terwijl Breuer zich weer verwonderde over haar vrijpostigheid, vervolgde Lou Salomé: 'Nietzsche heeft de medische mogelijkheden van Duitsland, Zwitserland en Italië uitgeput. Geen enkele arts heeft zijn ziekte kunnen begrijpen of de symptomen kunnen verlichten. Hij zegt dat hij in de afgelopen vierentwintig maanden vierentwintig van Europa's beste artsen heeft geraadpleegd. Hij heeft zijn thuis opgegeven, zijn vrienden verlaten, zijn professoraat opgegeven. Hij is een zwerver geworden op zoek naar een draaglijk klimaat, op zoek naar een dag of twee zonder pijn.'

De jonge vrouw zweeg en tilde haar kopje op om een slok te nemen, terwijl ze Breuer strak bleef aankijken.

'Juffrouw, in mijn praktijk zie ik dikwijls patiënten met ongewone of onbegrijpelijke aandoeningen. Maar laat ik eerlijk zijn: ik heb geen wonderen tot mijn beschikking. In een situatie als deze – blindheid, hoofdpijn, duizeligheid, gastritis, slapte, slapeloosheid – waar veel voortreffelijke artsen geconsulteerd zijn en gefaald hebben, is het onwaarschijnlijk dat ik meer kan doen dan de vijfentwintigste voortreffelijke arts worden in evenzovele maanden.'

Breuer ging achteruit zitten, pakte een sigaar en stak die aan. Hij blies een dunne blauwe rookpluim uit, wachtte tot de rook vervlogen was en vervolgde: 'Ik bied u echter nogmaals aan professor Nietzsche in mijn spreekkamer te onderzoeken. Maar het kan heel goed zijn dat de oorzaak en de genezing van een zo hardnekkige ziekte als de zijne on-

vindbaar zullen blijken voor de medische wetenschap anno achttienhonderdtweëntachtig. Misschien is uw vriend een generatie te vroeg geboren.'

'Te vroeg geboren!' lachte ze. 'Een helderziende opmerking, dokter Breuer. Hoe vaak heb ik Nietzsche niet diezelfde woorden horen gebruiken! Nu weet ik zéker dat u de juiste arts voor hem bent.' Ondanks het feit dat hij weg wilde en telkens Mathilde voor zich zag, geheel gekleed en ongeduldig ijsberend door hun hotelkamer, sprak Breuer meteen zijn belangstelling uit. 'Hoezo?'

'Hij noemt zichzelf vaak een "postuum filosoof", een filosoof voor wie de wereld nog niet rijp is. Het nieuwe boek dat hij wil gaan schrijven begint zelfs met dat thema – een profeet, Zarathoestra, boordevol wijsheid, besluit het volk te onderwijzen. Maar niemand begrijpt zijn woorden. Ze zijn nog niet rijp voor hem en de profeet beseft dat hij te vroeg is gekomen en keert terug naar zijn eenzaamheid.'

'Uw woorden intrigeren me, juffrouw – ik ben dol op filosofie. Maar ik heb vandaag weinig tijd en ik heb nog steeds geen duidelijk antwoord gekregen op de vraag waarom uw vriend me niet in Wenen consulteert.'

'Dokter Breuer' – Lou Salomé keek hem recht aan – 'vergeef mijn onduidelijkheid. Misschien ben ik onnodig indirect. Ik heb er altijd van genoten me te zonnen in de aanwezigheid van grote geesten – misschien omdat ik voorbeelden nodig heb voor mijn eigen ontwikkeling, of omdat ik het gewoon leuk vind ze te verzamelen. Maar ik weet wel dat ik het een voorrecht vind te praten met een man van uw diepgang en brede ontwikkeling.'

Breuer voelde dat hij bloosde. Hij kon haar niet meer aankijken en wendde zijn blik af terwijl ze verder sprak.

'Ik bedoel dat ik me misschien schuldig maak aan onduidelijkheid om ons samen zijn te rekken.'

'Nog een kopje koffie, Fräulein?' Breuer wenkte de ober. 'En nog wat van die grappige ontbijtbroodjes? Hebt u ooit nagedacht over het verschil tussen Duits brood en Italiaans brood? Zal ik u mijn theorie uiteenzetten over de overeenkomst tussen brood en volksaard?'

Breuer ging dus niet meteen terug naar Mathilde. En terwijl hij uitvoerig ontbeet met Lou Salomé peinsde hij over de ironie van zijn situatie. Vreemd, dat hij naar Venetië was gegaan om de schade ongedaan te maken die was aangericht door één mooie vrouw en dat hij nu een tête-à-tête had met een nog mooiere! Hij merkte ook dat zijn geest, voor

het eerst in maanden, vrij was van dwanggedachten over Bertha.

Misschien, peinsde hij, is er toch nog hoop voor me. Misschien kan ik deze vrouw gebruiken om Bertha te verdringen van het podium van mijn geest. Kan het zijn dat ik een psychologisch equivalent heb ontdekt van de farmacologische vervangingstherapie? Een onschuldig middel als valeriaan kan een gevaarlijker middel als morfine vervangen. Op die manier dus misschien Lou Salomé in plaats van Bertha – dat zou een gelukkige vooruitgang zijn! Deze vrouw is tenslotte wereldwijzer, meer gevormd. Bertha is – hoe zeg je dat? – preseksueel, een mislukte vrouw, een kind dat zich stuntelig beweegt in het lichaam van een vrouw.

Maar Breuer wist dat het juist Bertha's preseksuele onschuld was waardoor hij werd aangetrokken. Beide vrouwen wonden hem op: zijn gedachten aan hen veroorzaakten een warme vibratie in zijn lendenen. En beide vrouwen maakten hem bang: beiden waren gevaarlijk, maar op verschillende manieren. Deze Lou Salomé maakte hem bang omdat ze zo krachtig was – om wat ze hem zou kunnen aandoen. Bertha maakte hem bang omdat ze zo onderworpen was – om wat hij *haar* zou kunnen aandoen. Hij huiverde bij de gedachte aan de risico's die hij had genomen met Bertha – hoe na hij eraan toe was geweest om de meest fundamentele regel van de medische ethiek te schenden en zichzelf, zijn gezin, zijn hele leven in het ongeluk te storten.

Intussen was hij zo verdiept in het gesprek en zo volslagen gecharmeerd van zijn jonge gezellin dat zij het uiteindelijk was, en niet hij, die terugkwam op de ziekte van haar vriend, en in het bijzonder op Breuers opmerking over medische wonderen.

'Ik ben eenentwintig, dokter Breuer, en ik koester geen enkel geloof meer in wonderen. Ik besef dat het falen van vierentwintig uitstekende artsen alleen maar kan betekenen dat we de grenzen van de huidige medische kennis hebben bereikt. Maar u moet me niet verkeerd begrijpen! Ik heb niet de illusie dat u Nietzsches lichamelijke klachten kunt genezen. Dat is niet de reden waarom ik uw hulp kom inroepen.'

Breuer zette zijn koffiekopje neer en depte snor en baard met zijn servet. 'Neem me niet kwalijk, maar nu begrijp ik er niets meer van. U bent toch begonnen met te zeggen dat u mijn hulp verlangde omdat uw vriend ernstig ziek is?'

'Nee, dokter Breuer, ik zei dat ik een vriend had die *wanhopig* is, die ernstig gevaar loopt zelfmoord te plegen. Ik vraag u professor Nietzsches *wanhoop* te genezen, niet zijn *corpus*.'

'Maar juffrouw, wanneer uw vriend *wanhopig* is over zijn gezond-

heid en ik hem geen medische therapie kan bieden, wat valt er dan te doen? Ik kan een krank gemoed geen heling brengen.'

Breuer nam aan dat Lou Salomé's knikje betekende dat ze de woorden van Macbeth's arts herkend had en vervolgde: 'Juffrouw Salomé, er bestaat geen medicijn voor wanhoop, geen genezer voor de ziel. Ik kan weinig meer doen dan een aantal uitstekende kuuroorden in Oostenrijk of Italië aanbevelen. Of misschien een gesprek met een priester of een andere geestelijk raadsman, een familielid – een goede vriend misschien.'

'Dokter Breuer, ik weet dat u meer kunt. Ik heb een spion. Mijn broer Jenia studeert geneeskunde en heeft eerder dit jaar uw kliniek in Wenen bezocht.'

Jenia Salomé! Breuer probeerde te bedenken of hij die naam kende. Er waren zoveel studenten.

'Van hem ben ik te weten gekomen dat u van Wagner houdt, dat u deze week met vakantie zou zijn in het Amalfi Hotel in Venetië en waaraan ik u kon herkennen. Maar het belangrijkste is dat ik van hem te weten ben gekomen dat u inderdaad een genezer van wanhoop bent. De vorige zomer heeft hij een onofficiële conferentie bijgewoond waar u uw behandeling van een jonge vrouw genaamd Anna O. beschreef – een vrouw die wanhopig was en die u behandelde met een nieuwe techniek, een 'praattherapie' – een geneeswijze die gebaseerd is op de rede, op het ontwarren van ingewikkelde geestelijke associaties. Jenia zegt dat u de enige arts in Europa bent die een werkelijk psychologische behandeling te bieden heeft.'

Anna O.! Breuer schrok van deze naam en morste koffie terwijl hij zijn kopje naar zijn lippen bracht. Hij droogde zijn hand af aan zijn servet en hoopte dat juffrouw Salomé het ongelukje niet had opgemerkt. Anna O., Anna O.! Het was ongelofelijk! Overal kwam hij Anna O. tegen – zijn geheime codenaam voor Bertha Pappenheim. Breuer, die onberispelijk discreet was, gebruikte nooit de ware naam van zijn patiënten wanneer hij tegen zijn studenten over hen sprak. In plaats daarvan maakte hij een pseudoniem door de initialen van de patiënt een letter van het alfabet terug te plaatsen: zo werd B.P. voor Bertha Pappenheim A.O., of Anna O.

'Jenia was diep van u onder de indruk, dokter Breuer. Toen hij uw gastcollege en uw behandeling van Anna O. beschreef, zei hij dat hij het geluk gehad had zich in het licht van een genie te mogen baden. En Jenia is geen jongen die gauw onder de indruk is. Ik heb hem nog nooit zoiets horen zeggen. Op datzelfde moment besloot ik dat ik u op een

dag zou ontmoeten, dat ik u zou leren kennen, misschien bij u zou studeren. Maar dat “op een dag” werd vervroegd doordat Nietzsches toestand in de afgelopen twee maanden is verergerd.’

Breuer keek om zich heen. Veel andere gasten waren klaar met eten en weggegaan maar hij, op de vlucht voor Bertha, zat hier te praten met een verbazingwekkende vrouw die door haar in zijn leven was gekomen. Er ging een rilling door hem heen, een koude rilling. Viel er niet aan Bertha te ontkomen?

‘Juffrouw’ – Breuer schraapte zijn keel en dwong zich verder te gaan – ‘het geval dat uw broer beschreef was niet meer dan dat – één enkel geval waarin ik een uiterst experimentele techniek heb gebruikt. Er is geen reden om aan te nemen dat deze techniek ook zou werken bij uw vriend. Er is juist alle reden om aan te nemen dat dat *niet* zo zou zijn.’

‘Waarom, dokter Breuer?’

‘Ik vrees dat ik geen tijd heb daar uitvoerig op te antwoorden. Ik zal er op dit moment alleen op wijzen dat de ziektes van Anna O. en van uw vriend volstrekt verschillend zijn. Zij leed aan hysterie en had bepaalde symptomen die haar verlamden, zoals uw broer u misschien heeft beschreven. Mijn behandeling bestond eruit dat ik systematisch ieder symptoom heb weggenomen door mijn patiënte met gebruikmaking van mesmerisme te helpen het vergeten psychische trauma dat er de oorzaak van was aan het licht te brengen. Zodra de oorzaak ontdekt was, verdween het symptoom.’

‘Maar dokter Breuer, als we wanhoop nu eens als symptoom beschouwen. Kun u het dan niet op dezelfde manier aanpakken?’

‘Wanhoop is geen medisch symptoom, juffrouw; het is iets vaags, niet specifiek. Ieder van Anna O.’s symptomen betrof een afzonderlijk deel van haar lichaam; elk ervan werd veroorzaakt door de ontlading van intracerebrale prikkels via een neurale weg. Zoals u het hebt beschreven, is de wanhoop van uw vriend louter ideëel. Voor zoiets bestaat geen behandeling.’

Voor het eerst aarzelde Lou Salomé. ‘Maar, dokter Breuer’ – en ze legde nogmaals haar hand op de zijne – ‘voordat u met Anna O. werkte, bestond er ook geen psychologische behandeling van hysterie. Als ik het wel heb, gebruikten artsen alleen baden of die afgrijzelijke elektrische behandeling. Ik ben ervan overtuigd dat u, en misschien niemand anders dan u, voor Nietzsche zo’n nieuwe behandeling zou kunnen bedenken.’

Plotseling zag Breuer hoe laat het was geworden. Hij moest terug naar Mathilde. ‘Juffrouw, ik zal mijn uiterste best doen om uw vriend te

helpen. Sta toe dat ik u mijn kaartje geef. Dan zal ik uw vriend in Wenen ontvangen.'

Ze bekeek het kaartje vluchtig voordat ze het in haar tas stopte.

'Dokter Breuer, zo eenvoudig is het helaas niet. Nietzsche is geen – hoe zal ik het uitdrukken – geen coöperatieve patiënt. Hij weet niet eens dat ik nu met u praat. Hij is een zeer gesloten, trots mens. Hij zal nooit kunnen toegeven dat hij hulp nodig heeft.'

'Maar u zegt dat hij openlijk over zelfmoord spreekt.'

'In ieder gesprek, in iedere brief. Maar hij vraagt niet om hulp. Als hij wist dat ik op dit moment met u sprak zou hij het me nooit vergeven en ik weet zeker dat hij zou weigeren u te consulteren. Zelfs als ik hem op de een of andere manier zou weten over te halen om u te consulteren, zou hij zich tijdens dat consult beperken tot zijn lichamelijke klachten. Nooit – in geen duizend jaar – zou hij zichzelf ertoe kunnen brengen u te vragen zijn wanhoop te verlichten. Hij heeft uitgesproken opvattingen over zwakheid en macht.'

Breuer begon zich gefrustreerd en ongeduldig te voelen. 'Het drama wordt dus nog ingewikkelder. U wilt dat ik een ontmoeting heb met een zekere professor Nietzsche, die volgens u een van de grote filosofen van deze tijd is, om hem te overreden dat herleven – althans *zijn* leven – de moeite waard is. En bovendien moet ik dit voor elkaar brengen zonder dat onze filosoof het weet.'

Lou Salomé knikte, ademde diep uit en ging achteruit zitten.

'Maar hoe zou dat kunnen?' vervolgde hij. 'De verwezenlijking van het eerste doel – het genezen van wanhoop – ligt al buiten het bereik van de medische wetenschap. Maar de tweede voorwaarde – dat de patiënt behandeld moet worden zonder dat hij het merkt – verwijst deze onderneming naar het rijk der fantasie. Zijn er nog meer belemmeringen die u nog niet onthuld hebt? Spreekt professor Nietzsche soms uitsluitend Sanskriet – of weigert hij zijn kluizenaarshut in Tibet te verlaten?'

Breuer voelde zich duizelig, maar toen hij Lou Salomé's verbaasde uitdrukking zag, beheerste hij zich meteen. 'Serieus, juffrouw Salomé, hoe kan ik dit doen?'

'Nú begrijpt u het, dokter Breuer! Nu begrijpt u waarom ik u heb uitgezocht in plaats van een minder begaafd iemand!'

De klokken van San Salvatore sloegen het hele uur. Tien uur. Mathilde zou nu wel ongerust zijn. Ach, als zij er niet zou zijn... Breuer wenkte nogmaals de ober. Terwijl ze op de rekening wachtten, deed Lou Salomé hem een ongebruikelijke uitnodiging.

‘Dokter Breuer, wilt u morgenochtend mijn gast zijn aan het ontbijt? Zoals ik eerder zei ben ik in zeker opzicht verantwoordelijk voor de wanhoop van professor Nietzsche. Ik moet u nog veel meer vertellen.’

‘Het spijt me, maar morgen kan ik niet. Het gebeurt niet dagelijks dat een mooie vrouw me uitnodigt voor het ontbijt, juffrouw, maar ik kan er niet op ingaan. Gezien de aard van mijn bezoek hier met mijn vrouw zou het onverstandig zijn om haar nogmaals alleen te laten.’

‘Laat ik u dan een ander voorstel doen. Ik heb mijn broer beloofd dat ik hem deze maand kom opzoeken. Tot voor kort was ik zelfs van plan dat samen met professor Nietzsche te doen. Sta me toe dat ik u meer informatie verstrek wanneer ik in Wenen ben. Ondertussen zal ik proberen professor Nietzsche over te halen u als arts te raadplegen over zijn verslechterende lichamelijke conditie.’

Ze liepen samen naar buiten. Er zaten nog maar enkele gasten en de obers waren bezig de tafels af te ruimen. Toen Breuer afscheid wilde nemen, pakte Lou Salomé zijn arm en liep met hem op.

‘Dokter Breuer, dit uur is te kort geweest. Ik ben een gulzig mens en verlang meer van uw tijd. Mag ik u terugbrengen naar uw hotel?’

Deze verklaring deed Breuer vrijpostig, mannelijk aan; maar uit haar mond klonk het precies goed, vanzelfsprekend – zoals mensen behoorden te praten en te leven. Als een vrouw van het gezelschap van een man genoot, waarom zou ze hem dan niet een arm geven en vragen of ze met hem mee mocht lopen? Maar welke vrouw uit zijn kennissenkring zou die woorden hebben uitgesproken? Dit was een ander soort vrouw. Deze vrouw was vrij!

‘Ik heb het nog *nooit* zo vervelend gevonden om een uitnodiging af te slaan,’ zei Breuer terwijl hij haar arm tegen zich aandrukte, ‘maar het is tijd dat ik terugga, alleen. Mijn liefhebbende, maar bezorgde vrouw zal voor het raam staan te wachten en het is mijn plicht om rekening te houden met haar gevoelens.’

‘Natuurlijk, maar’ – en ze trok haar arm uit de zijne en ging voor hem staan, onafhankelijk, krachtig als een man – ‘voor mij is het woord “plicht” zwaar en benauwend. Ik heb mijn plichten teruggebracht tot één – het in stand houden van mijn vrijheid. Het huwelijk en zijn entourage van bezit en jaloezie maken de geest tot slaaf. Ze zullen mij nooit in hun greep krijgen. Ik hoop dat de tijd zal komen dat mannen noch vrouwen zich meer laten tiranniseren door elkaanders zwakheden, dokter Breuer.’ Ze wendde zich af met dezelfde zekerheid waarmee ze gekomen was. ‘Auf Wiedersehen. Tot onze volgende ontmoeting – in Wenen.’